

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.3>

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Бондар Н.А.,

*доктор філософії зі спеціальності 081 «Право»,
доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства
Сумського національного аграрного університету
ORCID: 0000-0001-8036-9083*

Гетьман І.Ю.,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 081 «Право»
Сумського національного аграрного університету*

Бондар Н.А., Гетьман І.Ю. Добросесність як принцип державної служби: концептуальний та правовий аналіз.

У статті розглядається проблема добросесності як фундаментального принципу державної служби в Україні. Автори зазначають, що в умовах сучасних трансформацій і євроінтеграційних прагнень, добросесність виходить за межі суто юридичних норм і стає основою для прозорого та підзвітнього державного управління. Метою дослідження є всебічний аналіз добросесності як етичного та правового принципу, а також обґрунтування шляхів його вдосконалення з урахуванням міжнародного досвіду.

У основній частині статті розкрито багатогранність поняття «добросесність», яке включає не лише дотримання законодавства, але й внутрішні моральні переконання та відповідальне ставлення до службових обов'язків. На нормативному рівні принцип добросесності закріплений у Законах України «Про державну службу» та «Про запобігання корупції». Деталізовані правила поведінки викладені в Загальних правилах етичної поведінки державних службовців, що акцентують увагу на неупередженості, уникненні конфлікту інтересів та забороні використання службового становища в особистих цілях. Етичні кодекси відомств, на прикладі Кодексу Міністерства фінансів, додатково розкривають цей принцип.

Аналізуючи міжнародний досвід, автори звертаються до практик Канади, Франції та Нідерландів. У цих країнах функціонують спеціалізовані інституції (наприклад, Комісар з питань етики та Вищий орган із прозорості публічного життя), що забезпечують дотримання етичних норм та проводять розслідування. На основі цього досвіду, а також пропозицій вітчизняних науковців, автори пропонують конкретні заходи для України. Серед них: запровадження посад уповноважених з етики в органах державної влади; визначення добросесності як окремої правової категорії; узгодження етичних норм у різних нормативних актах; впровадження обов'язкових курсів з етики та інтерактивних програм для державних службовців.

У висновках автори підсумовують, що добросесність є ключовим багатоаспектним принципом сучасної державної служби, що поєднує правові та етичні аспекти. Вони стверджують, що незважаючи на законодавчі досягнення, існують прогалини, для подолання яких необхідний комплексний підхід, що включає законодавчі зміни, інституційну підтримку та розвиток професійної культури.

Ключові слова: добросесність, державна служба, етика, право, антикорупція, правове регулювання, міжнародний досвід.

Bondar N.A., Hetman I.Y. Integrity as a principle of public service: a conceptual and legal analysis.

The article examines the problem of integrity as a fundamental principle of public service in Ukraine. The authors note that amid contemporary transformations and European integration aspirations, integrity extends beyond purely legal norms and becomes the foundation for transparent and accountable public

administration. The purpose of the study is to provide a comprehensive analysis of integrity as an ethical and legal principle, and to substantiate ways for its improvement, taking into account international experience.

The main body of the article reveals the multifaceted nature of the concept of «integrity,» which includes not only compliance with legislation but also internal moral convictions and a responsible attitude toward official duties. At the regulatory level, the principle of integrity is enshrined in the Laws of Ukraine «On Public Service» and «On Prevention of Corruption.» Detailed rules of conduct are set forth in the General Rules of Ethical Conduct for Public Servants, which emphasize impartiality, avoidance of conflicts of interest, and the prohibition of using one's official position for personal gain. Departmental codes of ethics, such as the Code of the Ministry of Finance, further elaborate on this principle.

By analyzing international experience, the authors refer to the practices of Canada, France, and the Netherlands. These countries have specialized institutions (e.g., the Ethics Commissioner and the High Authority for the Transparency of Public Life) that ensure compliance with ethical norms and conduct investigations. Based on this experience, as well as proposals from Ukrainian scholars, the authors propose specific measures for Ukraine. These include: the introduction of ethics commissioners in government bodies; the definition of integrity as a separate legal category; the harmonization of ethical norms across various regulatory acts; and the implementation of mandatory ethics courses and interactive programs for public servants.

In the conclusions, the authors summarize that integrity is a key, multifaceted principle of modern public service, combining legal and ethical aspects. They argue that despite legislative achievements, there are gaps that require a comprehensive approach to overcome, including legislative changes, institutional support, and the development of a professional culture.

Key words: integrity, public service, ethics, law, anti-corruption, legal regulation, international experience.

Постановка проблеми. У контексті сучасних трансформацій українського суспільства, що охоплюють усі сфери державного управління, принцип доброчесності набуває особливої актуальності. Його значення виходить за межі суто юридичних норм – доброчесність є фундаментом прозорості, підзвітності та некорумпованої державної служби. В умовах боротьби з корупцією та прагнення до європейських стандартів, формування чітких етичних орієнтирів і механізмів контролю за їх дотриманням є критично важливим для забезпечення національної безпеки та демократичного розвитку.

Метою статті є комплексний аналіз доброчесності як етичного та правового принципу державної служби України, а також обґрунтування шляхів його вдосконалення з урахуванням міжнародного досвіду.

Стан опрацювання проблематики. Проблема доброчесності в системі державної служби є предметом значної уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Різні аспекти цього питання вивчалися в контексті правових, етичних, управлінських та соціологічних досліджень. Так, концептуальні та теоретичні засади доброчесності як багатогранного явища розглядалися такими дослідниками, як Сорокіна Н., а Прудіус Л.В. зосередилася на європейських стандартах доброчесної державної служби, тоді як Бігун В. запропонував комплексне бачення доброчесності як юридичного терміна, принципу та етичної норми. Чеченко К.О. провів аналіз підходів до доброчесності у Франції та Нідерландах, вказавши на наявність спеціалізованих інституцій та відмінності у нормативному регулюванні. Водночас, Корчак Н.М. та Пархоменко-Куцевіл О.І. вивчали інституційний вимір проблеми, обґрунтовуючи необхідність запровадження посад уповноважених з етики в органах державної влади.

Незважаючи на значний науковий доробок, системний аналіз доброчесності як комплексного принципу, що поєднує правові, етичні та управлінські аспекти, залишається недостатньо вивченим, особливо в контексті сучасних викликів для України.

Виклад основного матеріалу. Доброчесність є багатогранним поняттям, що виходить за межі суто правового регулювання. Вона охоплює не лише дотримання норм закону, але й внутрішні моральні переконання, етичні стандарти та відповідальне ставлення до виконання службових обов'язків. У контексті державного управління доброчесність виступає ключовим чинником формування довіри громадян до інституцій влади та забезпечення ефективності публічного адміністрування.

На нормативному рівні принцип доброчесності закріплений у низці законодавчих актів України. Зокрема, Закон України «Про державну службу» визначає доброчесність як один із фундаментальних принципів діяльності державних службовців. Відповідно до статті 4 цього Закону, доброчесність трактується як спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих повноважень [1].

Більш детальне розкриття принципу доброчесності міститься у Законі України «Про запобігання корупції», який встановлює конкретні обмеження щодо конфлікту інтересів, отримання подарунків та іншої неправомірної вигоди. Одним із важливих механізмів забезпечення доброчесної поведінки є обов'язок щорічного подання електронних декларацій, що дозволяє здійснювати контроль за доходами та майном державних службовців. Таким чином, формується правова база для притягнення до відповідальності за порушення норм доброчесності [2].

У контексті формування етичної культури державного управління важливе місце посідають Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Цей нормативний акт деталізує очікувану поведінку представників публічної влади, акцентуючи увагу на принципі доброчесності. Згідно з зазначеним положенням, державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування зобов'язані виконувати свої посадові обов'язки максимально ефективно, чесно та неупереджено, незалежно від особистих ідеологічних, релігійних чи інших переконань. Вони мають утримуватися від надання переваг окремим фізичним або юридичним особам, а також уникати проявів прихильності до політичних, громадських чи релігійних організацій. Особливої уваги надається недопущенню ухилення від прийняття рішень та відповідальності за власні дії чи бездіяльність [3].

Принцип доброчесності, як етична норма, передбачає спрямування службової діяльності на захист публічних інтересів, а також активне уникнення конфлікту між приватними та публічними інтересами. Це включає як реальні, так і потенційні загрози доброчесності, що можуть виникати в процесі виконання посадових обов'язків. Особливо важливим є положення про заборону використання службового становища в особистих цілях або в інтересах третіх осіб, зокрема шляхом зловживання статусом чи інформацією про місце роботи для отримання неправомірної вигоди. Крім того, етичні стандарти передбачають сувору заборону на розголошення інформації, отриманої в процесі виконання службових обов'язків. Це стосується персональних даних, конфіденційної інформації та інших відомостей з обмеженим доступом, режим яких регламентується законами України «Про державну таємницю», «Про інформацію», «Про захист персональних даних» та «Про доступ до публічної інформації». Винятки допускаються лише у випадках, прямо передбачених законодавством [3]. Отже, Загальні правила етичної поведінки формують етичну рамку, що сприяє підвищенню стандартів доброчесності в публічному секторі, забезпечуючи прозорість, підзвітність та довіру громадян до органів влади.

Крім зазначених законодавчих актів, доброчесність регламентується етичними кодексами, що деталізують очікувану поведінку працівників державних органів. Наприклад, Кодекс етичної поведінки працівників Міністерства фінансів України визначає доброчесність як сукупність таких характеристик, як чесність, порядність, моральність та добропорядність. Документ також забороняє використання державного майна в особистих цілях, вплив приватного інтересу на службову діяльність, розголошення інформації та надання переваг окремим фізичним чи юридичним особам, політичним партіям, громадським або релігійним організаціям [4]. Доброчесність у державній службі є не лише юридичним обов'язком, але й моральною вимогою, що формує основу професійної етики та забезпечує легітимність публічного управління.

Поняття «доброчесність» має глибоке семантичне та культурне коріння. Воно є поєднанням двох базових понять — «добро» і «чесність», які у своїй сутності відображають фундаментальні моральні орієнтири, необхідні для діяльності кожного українського чиновника. Доброчесність постає не лише як професійна якість, а як ідеал людського життя, спрямованого до добра, справедливості та честі. Уявлення про сутність доброчесності та шляхи її досягнення завжди були частиною філософської проблематики, відображаючи культурні уявлення про належну поведінку людини в суспільстві. У сучасному контексті, відповідно до чинного законодавства, публічний службовець зобов'язаний бути добрим у ставленні до громадян, яким він надає послуги, та максимально чесним у виконанні своїх обов'язків, особливо у сфері реалізації державних і місцевих коштів [5, с. 40]. Такий підхід формує не лише правову, а й моральну відповідальність службовця перед суспільством.

Прудіус Л. визначає доброчесність як базовий принцип здійснення державної служби, що є основою етичної поведінки державних службовців. Вона забезпечує публічну, професійну, політично неупереджену та ефективну державну службу, орієнтовану на інтереси громадян, держави та суспільства загалом [6, с. 67].

У цьому контексті доброчесність державного службовця виступає як морально-етична складова його професійної діяльності, що визначає «червоні лінії» поведінки. Вона передбачає не лише відповідальне ставлення до виконання службових чи представницьких повноважень, але й здатність до самокритичного оцінювання власної діяльності, з урахуванням моральної свідомості, відповідальності за її результати, а також обов'язковість у ділових і загальножиттєвих стосунках [7, с. 81].

Бігун В. пропонує комплексне бачення доброчесності, визначаючи її як принцип державної служби, як етичну норму поведінки службовців, як стандарт виконання службових повноважень, а також як вимогу до кандидатів на державну службу в межах конкурсного відбору [8, с. 27]. Такий підхід дозволяє розглядати доброчесність не лише як індивідуальну якість, а як системну вимогу до всієї структури державного управління.

Досвід розвинених країн свідчить, що ефективне забезпечення доброчесності в державному секторі потребує комплексного підходу, який поєднує правові, інституційні та культурні механізми. У багатьох країнах Європейського Союзу, а також у Канаді та США, функціонують спеціалізовані інституції, відповідальні за дотримання етичних норм у державному управлінні. Наприклад, у Канаді діє Комісар з питань етики та лобіювання, який має повноваження проводити розслідування, надавати консультації щодо етичних дилем та здійснювати моніторинг дотримання стандартів доброчесності. У Франції створено Вищий орган із прозорості публічного життя, що виконує функції аудиту, контролю та накладення санкцій у випадках порушення етичних норм.

Окрім інституційного забезпечення, важливим елементом є розвиток культури доброчесності через професійні тренінги, етичні кодекси та освітні програми. У Франції доброчесність розглядається як обов'язок державного службовця діяти з гідністю, неупередженістю, чесністю та порядністю. Водночас, незважаючи на наявність таких морально-етичних орієнтирів у законодавстві, французьке право не завжди забезпечує їх чітке правове визначення, що створює прогалини у нормативному регулюванні [9, с. 674].

Унікальним є підхід Нідерландів, де доброчесність розглядається як політичний напрям державної служби. Нідерландська модель передбачає, що основна відповідальність за політику доброчесності покладена на роботодавця, а професійні відносини між працівником і роботодавцем є основою етичної взаємодії. Аналіз законодавчої бази Королівства Нідерландів свідчить про відсутність нормативно-правового визначення основоположних принципів державної служби, а також обов'язку державного службовця дотримуватися чітко встановлених етичних норм [9, с. 674].

У контексті адаптації міжнародного досвіду до українських реалій, слушною є пропозиція Корчак Н. та Пархоменко-Куцевіл О. щодо запровадження посад уповноважених з етики в органах державної влади. Такі посадові особи мають забезпечувати не лише дотримання етичних норм поведінки державними службовцями, а й виконувати превентивну функцію у сфері запобігання корупції, що сприятиме підвищенню рівня доброчесності в державному управлінні [7, с. 82].

На наше переконання для ефективного функціонування інституту доброчесності в Україні необхідно реалізувати наступні заходи: визначити доброчесність як окрему правову категорію та узгодити етичні норми між різними нормативними актами; створити посади етичних уповноважених та надати їм повноваження щодо моніторингу, консультування та реагування на порушення; впровадити обов'язкові курси з етики для державних службовців та розробити інтерактивні програми з аналізу етичних дилем.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що доброчесність є ключовим, багатоаспектним принципом сучасної державної служби, що виходить за рамки виключно правового регулювання. Вона поєднує в собі юридичні обов'язки, моральні переконання та етичні стандарти, які формують основу для довіри суспільства до інституцій влади. В Україні цей принцип закріплений у ключових законодавчих актах, зокрема в Законах «Про державну службу» та «Про запобігання корупції», а також деталізований у етичних кодексах. Однак, незважаючи на значний прогрес, існують прогалини, пов'язані з відсутністю чіткого правового визначення та недостатнім розвитком інституційних механізмів контролю.

Системний аналіз засвідчив, що для ефективного впровадження доброчесності необхідний комплексний підхід. Досвід Франції, Нідерландів та Канади демонструє важливість спеціалізованих інституцій (Комісарів з етики, Вищих органів із прозорості) та перенесення відповідальності за етичну політику на рівень роботодавця. Це дозволяє перейти від декларативного закріплення норм до їх реальної імплементації. Україна може запозичити ці практики, зокрема шляхом запровадження посад уповноважених з етики, які виконуватимуть не лише контрольні, а й превентивні та консультаційні функції. Це значно посилить ефективність внутрішнього моніторингу та сприятиме запобіганню корупції на ранніх етапах. Лише за умови системної реалізації цих заходів, що включатимуть законодавчі зміни, інституційну підтримку, етичну освіту та розвиток професійної культури, Україна зможе побудувати державну службу, що відповідатиме найвищим європейським стандартам і сприятиме зміцненню демократичних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
3. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: Наказ Національного агентства України з питань державної служби 05 серпня 2016 року № 158 (у редакції наказу Національного агентства України з питань державної служби від 28 квітня 2021 року № 72-21). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>.
4. Кодекс поведінки працівників Міністерства фінансів України: Наказ Міністерства фінансів України від 18.08.2023 р. № 346. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1518-23#Text>.
5. Сорокіна Н. Доброчесність як необхідний морально-етичний складник діяльності публічного службовця. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2017 (октябрь). С. 39–42.
6. Прудіус Л.В. Європейські стандарти доброчесної державної служби. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 8. С. 65–74.
7. Корчак Н.М., Пархоменко-Куцевіл О.І. Доброчесність державного службовця: етичний та юридичний виміри. *Юридичний вісник*. 2021. Вип. 2(59). С. 78–84. DOI: 10.18372/2307-9061.59.15598.
8. Бігун, В. Доброчесність як юридичний термін і сенс. *Часопис Київського університету права*, 2019. № 1, С. 25–29. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/184>.
9. Чеченко К.О. Доброчесність як принцип державної служби України та зарубіжних країн: компаративно-правовий аналіз морально-етичної цінності (на прикладі Французької Республіки та Королівства Нідерландів). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 671–675. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/162>.